

BADATEL V KRAJINĚ

Záměr:

Krajinu vnímáme jako část souše. Je určena společným vývojem využití a obdělávání člověkem. Je tvořena živou a neživou přírodou. Části krajiny jsou vzájemně propojeny a ovlivňují se.

Anotace:

Tento výukový program vznikl jako součást projektu Venkovská krajina pod drobnohledem a zpracovává jedno z vybraných pěti témat ke krajině jižního Plzeňska. Program se věnuje krajině domova, jejímu zkoumání a popisu. Program je využitelný samostatně nebo jako druhé z pěti témat zpracovaných ve výše zmíněném projektu. Je připraven v délce čtyř vyučovacích hodin, jedna by měla proběhnout venku, v okolí školy. Hodiny je možné uskutečnit odděleně. S mírnými úpravami je program využitelný i na jiných místech v české krajině. Je určen pro 1. stupeň základní školy, je na vyučujícím, aby obsah upravil podle aktuálních žákovských znalostí. U některých úkolů a pomůcek je rozlišen doporučený věk žáků 1.–2. třída a 3.–5. třída. Program využívá principů místně zakotveného učení a problémového vyučování.

Cíl:

- žák vyjmenuje alespoň tři stavební prvky krajiny
- žák zkoumá krajinu v okolí své obce všemi smysly
- žák vyjmenuje tři nejdůležitější faktory (neživá a živá příroda, člověk), které mají vliv na podobu krajiny
- žák vlastními slovy definuje co je to krajina, dokáže ve své definici zmínit výše uvedené faktory
- ví, že jsou krajiny na Zemi různé, popíše základní znaky okolí své obce
- žák prohlubuje svůj vztah ke krajině

Cílová skupina:

- 1. stupeň ZŠ

Počet účastníků:

- nejvýše 20 na 1 lektora

Místo:

- škola a její okolí

Pomůcky:

1. aktivita

- dopis od Malého prince
- „vesmírný“ kámen
- hudební nahrávka, přehrávač
- fotografie různých krajin na Zemi
- fotografie různých krajin v České republice vč. jižního Plzeňska
- prázdné kartičky, jedna fotografie do každé lavice
- kopie textu z knihy

2. aktivita

- pracovní list pro každého
- pracovní návod pro každou skupinu
- mapa s obcí a okolím v měřítku 1: 50 000, letecký snímek obce v podobném rozsahu

3. aktivita

- šátky do dvojice
- papírové pytlíky na talismany

4. aktivita

- velký papír pro odpověď, velká obálka (vyučující je kurýr)
- pastelka, aby se mohly děti podepisovat
- papír s definicí krajiny a obrázky
- text s definicemi krajiny
- dotazníky pro děti

Popis programu:

1. Psaní od Malého prince, krajina na Zemi je pestrá (ve škole)	celkem 45 minut
• Psaní z vesmíru	15 minut
• Co je to krajina?	15 minut
• Čím je charakteristická krajina našeho domova?	10 minut
• Závěrečné shrnutí	5 minut
2. Mozaika krajiny jižního Plzeňska (ve škole)	celkem 45 minut
3. Krajina v naší obci (venku)	celkem 45 minut
4. Odpověď pro Malého prince, shrnutí (ve škole)	celkem 45 minut
• Hledáme vysvětlení pojmu krajina	15 minut
• Psaní pro Malého prince	20 minut
• Jaké to bylo?	10 minut

Popis aktivit:

1. PSANÍ OD MALÉHO PRINCE, KRAJINA NA ZEMI JE PESTRÁ

1.1 Psaní z vesmíru

Dílčí cíl:

- žák je motivován pro další práci

Organizace:

- v kruhu nejlépe (lze i v lavicích – žáci si na ně mohou položit hlavu), v pozadí začne hrát tlumeně hudba

Pomůcky:

- psaní od Malého prince, přehrávač, nahrávka (*zvuky.zip* – podkres), papír, fix

Obsah:

Žáci jsou v kruhu nebo v lavicích, zaujmou relaxační polohu a vyučující jim čte psaní od Malého prince (viz soubory *psani_z_vesmíru_kratsi.pdf* nebo *psani_z_vesmíru.pdf*). Podle uvážení pustíme žákům tlumeně hudební nahrávku jako kulisu. Sedíme se žáky v kruhu a povídáme si o předešlém zážitku.

Co nám princ říká? Na co se ptá?

Vyučující pomáhá žákům formulovat zadání dnešního úkolu, které zapisuje na velký papír.

Příklad: Princ se ptá, jak vypadá krajina na Zemi, hledáme vysvětlení slova krajina.

1.2 Co je to krajina?

Dílčí cíl:

- žák ví, že jsou krajiny na Zemi různé

Organizace:

- komunitní kruh, kruh vestoje

Pomůcky:

- kámen, fotografie, papír se zadáním úkolu (z předchozí činnosti)

Obsah:

Komunitní kruh (zpracováno dle Jany Nováčkové)

Komunitní kruh je taková organizace části výuky, která napomáhá k rozvoji důvěry mezi členy skupiny a napomáhá diskuzi. Účastníci (včetně učitele) sedí v kruhu a společně diskutují na vybrané téma, reagují na vybranou otázku, vyjadřují se ke zvolenému tvrzení apod. Na začátku je na učiteli, aby formuloval téma diskuze a zahájil ji předáním předmětu (měkký míček, kamínek...) svému sousedovi, kterému tím předává slovo. Během celé diskuze platí, že mluví ten, který drží předmět v ruce. Komunitní kruh má celkem čtyři jednoduchá pravidla, se kterými je nezbytné se seznámit viz odkaz na článek na [www](#) níže. Tuto techniku je vhodné používat pravidelně, opakování spíše přispívá k „otevření“ diskuze.

Cílem je rozvoj vztahů, vytváření soudržnosti, pocitu sounáležitosti, vytvoření

bezpečného klimatu ve třídě.

Má čtyři pravidla: pravidlo naslouchání, právo nemluvit, pravidlo úcty, pravidlo diskrétnosti a zachování soukromí.

Celý článek najdete na:

<http://www.zkola.cz/zkedu/rodiceaverejnost/vzdelavaniprodospel/respektovat/clanky/default.aspx>

Povídejme si chvilku o tom, co je to krajina. Jako předmět v kruhu nám poslouží nějaký kámen (nejlépe sopečného původu, bude evokovat „vesmírný kámen“). Jaké máte nápady? (1. kruh) Co budeme muset udělat, abychom mohli Malému princovi odpovědět? (2. kruh) Vyučující rozloží fotografie různých krajín doprostřed kruhu. Která z nich je ta naše střeoevropská? (již se nevyjadřují všichni, ale zájemce se přihlásí o slovo) Podle čeho jsi poznal střeoevropskou krajinu?

Žáci se zvednou a pod vedením vyučujícího provedou několik cviků mozkové gymnastiky (orel z jógy a další) – začínáme pracovat.

Cvik orel najdete na: <http://www.jogaprodeti.cz/index.php/pozice/ostatni/orel>

Ukázky cvičení naleznete také na:

http://wiki.rvp.cz/index.php/Knihovna/Nápady_a_návody/Cvičení_pro_snadnější_učení

1.3 Čím je charakteristická krajina našeho domova?

Dílčí cíl:

- žák popíše základní znaky okolí své obce

Organizace:

- žáci sedí ve dvojicích (nebo sami viz obsah) v lavicích

Pomůcky:

- fotografie různých typů krajín, prázdné kartičky, fixy, karta zadání, šňůra s kolíčky na prádlo (v počtu žáků) nebo magnetická tabule a magnetky (v počtu žáků)

Obsah:

Žáci si ve dvojici prohlíží předložené fotografie. Mají za úkol na základě domluvy vybrat tu, která nejvíc odpovídá krajině jejich domova. Každý potom samostatně na kartičku píše v podobě hesel (slov či slovních spojení) svá odůvodnění výběru. Žáci pracují samostatně, vyučující pomáhá při případných dotazech. Pomocí kolíčků/magnetek žáci na smlouvanou plochu zveřejní své vyplněné kartičky. Vyučující žákům ponechá čas, aby se seznámili s prací svých spolužáků.

Karta zadání (viz soubor *karta_zadani.pdf*):

Z předložených fotografií vyberte tu, která se nejvíc podobá krajině vašeho domova.

Podle čeho jste ji vybrali? Na kartičky zapisujte slova, která vybranou krajinu charakterizují (popíší).

1.4 Závěrečné shrnutí

Vyučující tuto závěrečnou část přizpůsobí časovým možnostem. Důležité je navést žáky k poslední otázce – Jaké jsou jazykové prostředky k popisu krajiny?

Dílčí cíl:

- žák popíše základní znaky okolí své obce

Organizace:

- žáci zůstávají v lavicích

Pomůcky:

- tabule – papír, fix

Obsah:

Závěrečné povídání a shrnutí o typických znacích místní krajiny. Vyučující napíše do středu papíru název obce (nalepí tam fotografii).

1.–2. třída: Vyučující přečte hesla, která se na tabuli shromáždila při předchozí aktivitě. Čím je naše obec typická? Čím je charakteristická krajina našeho domova?

3.–5. třída: Žáci říkají nápady, které vymysleli při předchozí aktivitě, vyučující se je snaží zapisovat formou myšlenkové mapy na tabuli. (k metodě naleznete více informací na http://www.gewiki.cz/Myšlenková_mapa)

Otázka pro následující hodinu: Rozuměli jsme si při zapisování? Věděli všichni, o čem mluví? Jakými slovy a co badatelé popisují v krajině, aby si navzájem rozuměli?

2. MOZAIKA KRAJINY JIŽNÍHO PLZEŇSKA

Dílčí cíl:

- žák vyjmenuje alespoň tři stavební prvky krajiny, žák vyjmenuje tři nejdůležitější faktory (neživá a živá příroda, člověk), které mají vliv na podobu krajiny

Organizace:

- práce ve skupinách (je třeba, aby byl v každé schopný čtenář)

Pomůcky:

- pracovní list pro každého žáka (vč. obrázku krajiny), návod do skupiny, tužky a pastelky, časomíra (hodiny ve třídě, budík?)

Obsah:

1.–3. třída: S mladšími žáky vyučující zpracovává zadané úkoly společně. Žáci mohou číst jednotlivé odstavce v pracovním listu samostatně nebo se mohou střídat v předčítání nahlas. Vyučující může využít karet zadání ke čtení v pěti krocích (viz soubor *badatel_v_krajine_1_st_pro_zaky.pdf*) a vyvěšovat je na tabuli jako společné kroky při vypracovávání pracovního listu pro všechny.

4.–5. třída: Žáci pracují s textem v pracovním listu pomocí metody „čtení v pěti krocích“ (viz soubor *cteni_kooperativni_pro_vyucujici.pdf* – zde najdete i praktické poznámky k využití). Na začátku jsou žáci motivováni vyučujícím, jsme badatelé – zeměpisce (viz text z Malého prince) a čeká nás zkoumání krajiny. Každá skupina obdrží návod pro čtení a obálku s kartičkami rolí (viz soubor *badatel_v_krajine_1_st_pro_zaky.pdf*).

Poznámky k pracovnímu listu:

Některé úkoly z pracovního listu žáci plní pomocí obrázku krajiny viz soubor *obrazek_krajiny.pdf*.

Pojmy: plocha, koridor (lze nahrazovat slovem linie), matrice (lze nahrazovat pojmem základ krajiny).

K této činnosti jsou připraveny různé verze pracovních listů (popis jednotlivých pracovních listů najdete v přehledu příloh), je na vyučujícím, kterou obtížnost zvolí.

Podle potřeby zařazení relaxace / „mozkového“ cvičení viz část 1.2.

3. KRAJINA V NAŠÍ OBCI**Dílčí cíl:**

- žáci vnímají krajinu všemi smysly

Organizace:

- procházka na nejbližší vyhlídku nebo příjemné místo, činnosti na místě

Pomůcky:

- **venkovní varianta:** šátky k zavázání očí v potřebném počtu, zrcátka, papírové pytlíky na talismany, krabička s ochutnávkou místního sezónního ovoce (popř. sušeného)
- **varianta ve třídě:** série fotografií různých krajin ČR, nahrávka zvuků, pytlík se sezónními předměty (například na podzim: plody, mech, suché listí, kůra atp.), krabička s ochutnávkou místního sezónního ovoce (popř. sušeného)

Obsah:

Vyučující se žáky vyjde ven na nejbližší vyhlídku. Na místě vnímají krajinu všemi smysly viz níže. Jednotlivé aktivity zařazuje vyučující podle počasí a vhodného místa, na kterém se skupina při procházce nachází.

- zrak – dívám se do krajiny
- sluch – poslouchám, co se v krajině ozývá
- hmat – hra ve dvojicích (ohmatávání objektu v krajině a jeho následná identifikace)
- čich – čichám k různým věcem Je cítit roční období ve vzduchu? Jak je cítit podzim?
- chuť – co se dá v krajině sníst

Žáci mohou obdržet na začátku papírový pytlík a dostanou za úkol do něj sebrat talisman (jen takový, který se tam vejde). Ve třídě jej umístíme do krabice vzpomínek nebo z něj uděláme balík pro Malého prince.

Pokud je vhodná vyhlídka: Povídání na vyhlídce – vyučující zmíní vertikální členění krajiny, popíše společně s dětmi krajinu za použití jejich kartiček a pojmů z pracovních listů.

Alternativa pro případ špatného počasí:

- zrak – výhled z okna a jeho komentář podle možností, práce s fotografiemi (Která krajina je mi sympatická? A proč? Co mne na fotografii ruší? Kde bych rozhodně nechtěl být? apod.)
- sluch – poslech nahrávek (*zvuky.zip* – v mp3 nebo wav), lze podle sluchu poznat, o jakou krajinu se jedná? Žáci vyberou příslušný obrázek krajiny.
- hmat – vyučující bude mít pytlík s „předměty“ charakteristickými pro krajinu ročního období, ve kterém se program odehrává
- čich – viz předchozí
- chuť – viz předchozí

4. ODPOVĚĎ PRO MALÉHO PRINCE**4.1 Hledáme vysvětlení pojmu krajina****Dílčí cíl:**

- žák vlastními slovy definuje, co je to krajina

Organizace:

- práce ve skupinách z části 2

Pomůcky:

- vyplněné pracovní listy z části 2, čisté papíry a tužky

Obsah:

Na základě předchozích činností, s pomocí pracovního listu formuluje každá skupina definici krajiny.

1.–2. třída: Mladší žáci mohou na papír nakreslit jednoduché obrázky toho, co považují v krajině za důležité, popř. K obrázkům dodají jednoduchá hesla. Cílem je, aby se na obrázku (tj. definici krajiny) objevily takové prvky, které vychází ze tří základních faktorů (např. člověk–dům, živá–pták a neživá–kopec) příroda, které mají na podobu krajiny vliv.

3.–5. třída: U starších žáků postupujeme podobně, můžeme je ovšem podpořit v pokusu o vytvoření slovní formulace k definici krajiny.

4.2 Psaní pro Malého prince**Dílčí cíl:**

- žák vyjmenuje tři nejdůležitější faktory (neživá a živá příroda, člověk), které mají vliv na podobu krajiny

Organizace:

- v kruhu jako na začátku (může být v pozadí opět hudba)

Pomůcky:

- velká obálka, papíry s definicemi z předchozí činnosti, obálka a velký papír, lepidlo, barevné fixy nebo pastelky

Obsah:

Zástupci skupin přečtou nahlas / představí obrázek své definice krajiny a odevzdají vyučujícímu. Vyučující hodnotí výsledky práce, opraví největší chyby. Cílem je žáky pochválit za pokus o definici, zdůraznit, že je to těžké, krajina může mít spoustu definic. Vyučující společně s žáky nalepí jednotlivé definice na papír, žáci se tam podepíší, připíší datum atp. co náleží do dopisu nebo také nějaký vzkaz pro Malého prince. Výsledek vloží do obálky. Vyučující bude poslem.

(veliká obálka, vzkaz na plakátu – všechny děti se podepíší, každá skupina bude mít jeden kousek fotografie, tu slepí na plakátu dohromady)

Shrnutí:

Všechny definice jsou správné, vyučující přečte různé definice krajiny, na tabuli pak napíše tu z anotace této metodiky, zdůrazní tři faktory, které mají vliv na tvář krajiny (zdůraznit i graficky člověk, živočich a rostlina, georeliéf).

4.3 JAKÉ TO BYLO?

Vyučující vybere dle vlastního uvážení některou z níže nabídnutých aktivit.

Karty

Žák musí hodnotit to, co si vylosuje. Možná ho to přivede k zamyšlení nad tím, co by jinak nebylo řečeno. Karty vytvoří sám vyučující a tím ovlivní to, k čemu přesně se bude zpětná vazba vztahovat. Před samotnou hrou je dobré připomenout výukové aktivity, které vyučující na karty napsal.

Dílčí cíl:

- žáci hodnotí vybranou výukovou aktivitu

Organizace:

- žáci sedí nebo stojí v kruhu

Pomůcky:

- jeden pytlík nebo krabička s kartami (+, -), druhý pytlík nebo krabička s kartami (názvy uskutečněných her, aktivit)

Obsah:

Postupně si každý losuje dvě karty, na jedné je napsáno k čemu z právě prožité činnosti se má vyjádřit a na druhé, zda-li má reflektovat to pozitivní, nebo negativní.

Na základě aktivity Karty z knihy Reitmayerová E./Broumová V.: Cílená zpětná vazba. Praha, Portál 2007, s. 126.

Jedním slovem

Jedná se o rychlou a poměrně snadnou reflexi. Rytmus vede žáka k tomu, že nemá čas nad výpovědi bádat, jedná spontánně, impulsivně, z větší části emocionálně. Můžeme se setkat s tím, že vznikne spíš asociační řetězec než vlastní reflexe.

Dílčí cíl:

- žáci hodnotí celý výlet/vybranou výukovou aktivitu

Organizace:

- žáci sedí nebo stojí v kruhu

Pomůcky:

- žádné

Obsah:

Každý se vyjádří celkově k celé výuce nebo vybrané aktivitě pouze jedním slovem. Ten, kdo nemá co říci, se podívá na dalšího v kruhu, tím mu dává najevo, že může pokračovat. Tento typ zpětné vazby by měl plynout v jednotném rytmu. Kruh může proběhnout vícekrát.

Na základě aktivity Jedním slovem z knihy Reitmayerová E./Broumová V.: Cílená zpětná vazba. Praha, Portál 2007, s. 122.

Poznámka k pracovním listům:

Součástí metodiky jsou dva typy pracovních listů. Je na vyučujícím, aby podle svých zkušeností vybral vhodnou obtížnost s ohledem na věk a znalosti žáků. U některých úkolů existuje i písemné zadání. Má sloužit jako podpora zadání ústního. Tam, kde je to možné, vysvětlíme aktuální výukovou aktivitu ústně, písemné zadání žákům poskytneme pro případ, že by si jej potřebovali znovu přečíst.

Přehled příloh:

1. Psaní od Malého prince, krajina na Zemi je pestrá

1.1 Psaní z vesmíru:

psani_z_vesmiru.pdf = dopis od Malého prince

zvuky.zip – v adresáři podkres je hudba, kterou je možné využít

1.3 Čím je charakteristická krajina našeho domova?: *karta_zadani.pdf* = zadání úkolu do jednotlivých skupin

2. Mozaika krajiny jižního Plzeňska:

cteni_kooperativni_pro_lektory.pdf = návod pro vyučujícího

badatel_PL_1_st_starsi.pdf = pracovní list pro žáky 4.–5. tř.

badatel_PL_1_mladi_velka_pismena.pdf = nejjednodušší verze pracovního listu psaná velkými tiskacími písmeny

badatel_PL_1_st_mladi.pdf = nejjednodušší verze pracovního listu

badatel_PL_1_st_mladi_delsi.pdf = pracovní list s nejjednoduššími texty, ale se složitějšími úkoly než jsou v nejjednodušší verzi

badatel_v_krajine_1_st_pro_zaky.pdf = návod pro žáky do jednotlivých skupin, jednotlivé kartičky pro role

obrazek_krajiny.pdf = obrázek krajiny, který žáci využijí ve vybraných pracovních listech u některých úkolů

3. Krajina v naší obci

zvuky.zip – ve složkách mp3 nebo wav jsou stejné nahrávky zvuků z přírody

4. Odpověď pro Malého prince

badatel_4_definice.pdf = obsahuje možné definice krajiny, má sloužit jako inspirace pro vyučujícího

Autorka metodiky:

Lenka Prunerová (Občanské sdružení Ametyst)